

BÖLÜM

36

MARDİN'DE YERİNDEN YÖNETİM

MARDİN'DE YEREL MECLİSLİ YÖNETİM

Klasik Osmanlı yönetim anlayışında yerel güçleri yönetime katmak, belli bir kurala bağlı olamasa da en azından danışma düzeyinde mevcuttu.

Tanzimat döneminde oluşturulan meclisli yönetimin ilik uygulama alanı, iltizam usulünün kaldırılmasıyla oluşturulan muhassıllık (Vergileri tahsil eden memur) meclisleriydi. Bu meclislerin faaliyetleri merkezileşme ile çelişen durumu ve yeterli alt yapının olmaması nedeniyle 1842 yılında yeniden iltizam sistemine dönmüştü.

Muhassıllık (Vergileri tahsil eden memur) meclislerinin kaldırılmasından sonra "memleket Meclisleri " adı altında yeni bir meclis oluşturuldu. Bu meclisler'de 1849 yılında kaldırıldı. Yerlerine eyaletlerde "Eyalet meclisleri, kazalarda Küçük meclisler kurulmasına karar verildi.

1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile ülke yönetimi, meclisi yönetimin egemen olduğu yeni anlayış çerçevesinde yeniden düzenlendi. Vali, en üst düzeyde hükümeti temsil eden ve çeşitli birimlerin gördükleri hizmetleri denetleyen bir görevli idi. Defterdar, mektupçu, zabıta amiri, ticaret ve ziraat memurları valinin denetim ve emri altında ildiler. Ancak bu görevliler ayrı nezaretler tarafından atanmaktaydılar ve görevlerini kendileri planlayıp yürütüyorlardı. Memleket meclislerinden beklenen sonuçların alınamaması üzerine "Vilayet İdare Meclisleri " kuruldu. Tanzimat öncesi valiler sert katı bir yönetim sergilemelerine karşı yeni seçilen valiler; toleranslı ve demokrat olmaya zorlayan önemli bir etkendi.

Vilayet idare meclisinin görevleri, maliye, bayındırlık ve miri

(Hazineye ait mallar) ait konularda görüşme ve karar organıydı. Suç işleyen devlet memurlarının yargılanması da meclisin görevleri arasındaydı. Zaptiye askerlerinin yönetilmesi, olağanüstü durumlarda düzenli asker ihtiyacının karşılanması, livalar arasında yol yapımı. Özetle halkın medeni ve müşterek tüm ihtiyaçlarına cevap veren tüm görevlere sahipti.¹ Vilayet İdare Meclisi'nde başkanlığını vali yapardı. Bu meclisler doğal (Aza-ı Tabiiye) ve seçilmiş (Aza-i Muntehaber) üyelerden oluşuyordu.

Mardin'de İdare Meclisi

Vilayetlerin alt birimi olan livalarda (1876'dan sonra sancak) mutasarrıfın başkanlığında "liva/Sancak İdare Meclisleri" oluşturulmuştur.

İdare meclisleri doğal ve seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı. Naib, muhasebe müdürü tahrirat müdürü, müftü ve gayrimüslimlerin dini önderleri meclisin doğal azalarıydı. Halk tarafından seçilen ikisi müslüman ikisi gayrimüslim dört azadan oluşmaktaydı. Bu meclisler haftanın belirli bir gününde toplanırdı. Sancakla ilgili medeni ve müşterek ihtiyaçlarının yanı sıra güvenlik konuları da gündemin önemli bir bölümünü teşkil ederdi. 1876 yılında Mardin İdare Meclisinde ruhani temsilci bulunduran cemaatler Katolikler (Ermeni) Keldaniler, Süryani Katolikler, Süryani Kadimler ve Protestanlardır.²

Adli Meclisler

Tanzimat öncesinde Osmanlı Devletinde hukuki işlere şer'i mahkemeler bakmaktaydı. Şeri mahkemeler dışında gayrimüslim cemaat mahkemeleri, kendi cemaatlerinin sadece özel hukuk kapsamındaki miras, nikâh vesayete ait hukuki işleri çözmek gibi görevleri vardı. 1875 yılında yapılan düzenlemeler ile Adalet Bakanlığı bünyesinde yukarıda belirtilen hukuki sorunları çözmekle görevli

¹ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.137

² Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.142

mahkemeler oluşturuldu. Bu mahkemelerde batının telkinleri ile gayrimüslim'ler etkin konuma geçti. Mardin'de 1869-1877 yılına kadar "Mahkeme-i Ticaret-i liva" adıyla bir ticaret mahkemesi bulunmaktaydı. Bir reisin başkanlığındaki mahkeme, daimi ve geçici üyeler ile bir kâtipten oluşmaktaydı. Genellikle iki kişiden oluşan daimi üyelerden biri müslüman diğeri gayrimüslimdi. Bu sayı üçde çıkabiliyor ve sadece müslümanlar'dan da oluşabiliyordu. Geçici üyeler genelde iki müslüman iki gayrimüslimden oluşmaktaydı.³

Mardin'de Belediye Meclisi

Osmanlı Devletinde belediyecilik anlayışı, Avrupa kentleri ile olan ilişkiler sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında, ilk olarak İstanbul'da "Şehremanti" unvanıyla, şehrin emini anlamına gelen bir başkanın olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze kadar gelen İstanbul Şehremini semti ilk belediyenin faaliyet gösterdiği semtin adı olarak yaşayagelmıştır. Belediye meclisi bu tarihte "Şehir Meclisi" adıyla İstanbul'da 1867 yılında "Vilayatta Devair-i Belediye meclislerinin Vezaif-i Umumiyesi Hakkında" başlığı altında çıkarılan kanunla başlıca büyük kentlerde uygulama alanı bulmuştur. Mardin'de de "Daire-i Belediye" muhtemelen bu kanun dan sonra kurulmuştur. Diyarbakır Vilayet Salnamelerinde 1869 yılında Mardin'de belediyenin olduğunu görmekteyiz. Mardin Belediyesinin başında mutasarrıf tarafından atanmış bir "reis" bulunuyordu. Reisin yanında ilk yıllarda üçü müslüman ikisi gayrimüslim beş üyeden seçilmiş üye ve bir kâtip görev yapmaktaydı. Sonraki yıllarda bunlara sandık emini, memleket tabibi ve garipler hastahanesi memuru da eklemiştir. ⁴

Yeni Bir Çatışma Alanı: Meclisler ve Yerel Güç Unsurları:

Meclisler yoluyla oluşturulan sistemler bir yandan doğrudan Osmanlı hükümet merkezinden atanan memurlar ve teftiş heyetlerinin gönderilmesi yoluyla merkezi yönetimin taşradaki

³ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.143

⁴ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.150

etkinliği artırılırken diğer yandan bir türlü saf dışı bırakılamayan yerel güçlere yönetimde merkeziyetçiliği egemen kılabak şekilde yer veriliyordu. Bu durum yeni çatışma alanları çıkarıyordu. Kent yönetiminde görev alarak oluşan rant ve meclis üyelerine ödenen maaş her güç gurubunun etkin olmasına zemin hazırlamıştı. Belediye meclis üyeliği seçimine katılabilmek için Mardin’de yerleşik olmak, 30 yaşından büyük olmak, Türkçe okuryazar olmak, vilayet ile liva merkezlerinde asgari 500 kuruş, kaza merkezlerinde ise 150 kuruş vergi vermiş olma şartı aranmaktaydı.

Mardin de ilk belediye meclis üyeleri şunlardır

Sıra No	Müslüman Belediye Meclis Üyeleri	Sıra No	Gayrimüslim Belediye Meclis Üyeleri
01	Meşayih-i Kiramdan Şeyh Hemid Efendi	01	Ermeni Katolik Milletinden Cercis Kassar Efendi
02	Mardin Müftülüđu Müderislerinden Hilmi Efendi	02	Ermeni Katolik Milletinden Tüccar Yosef Efendi
03	Müderislerden ve Mahkeme-i Bidayet azasından Sırrı Efendi	03	Süryani Kadim Milletinden Hanna Efendi
04	Ensarizade Şeyh İbrahim Efendi	04	Keldani Milletinden Şohazade Hanna Efendi
05	Müfti-i Sabık Hacı Kemal Efendi	05	Mudde-i Umum Muavinliđi vekaletinden Mercan Efendi
06	Müftizade Mehmed Derviş Efendi		
07	Millizade İbrahim Bey		

Burada göze çarpan en önemli husus aşiret mensuplarından çok kent merkezi ileri gelenlerinin seçilmiş olmasıdır.⁵

⁵ Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kendi Mardin (1800-1900) Mardin Artuklu üniversitesi Yayınları Dr.İbrahim Özcoşar s.150

